

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
Yayın No:35

YÜKSEKÖĞRETİMDE
DİN BİLİMLERİ ÖĞRETİMİ
SEMPZYUMU

21-23 Ekim 1987

SAMSUN
1988

İLÂHIYAT FAKÜLTELERİNDE İSLÂM TARİHİ ÖĞRETİMİNDE TARTIŞILMASI GEREKEN HUSUSLAR

Yard. Doç. Dr. Hüseyin ALGÜL
Uludağ Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi

Tarih, insanlığın sosyal ve siyâsî bünyeler teşkil ederek terakki ve tekâmül eylemesinde fertler ve cemaatler tarafından işlenen fiil ile ortaya atılan fikirleri ve bunların neticesi olarak çıkmış olan olayları inceler, bu olayların maddî ve mânevî sebeplerini ve bu sebeplerle olaylar arasındaki münasebetleri bulmaya çalışır.

Buna göre tarih şuuru "Tarihin akışı içinde belli bir görüş sahibi olmak" demektir. Millî tarih şuuru "Millete ait tarihin basit vak'alar yığınınından ibaret değil de, bugünkü kaderi çizen mânalı bir zincirin halkaları halinde anlaşılması" demektir.

İslâm Tarihi ise hem dînî hem de millî tarihimizi besleyen en gür pınarlardan ve insanımızın şahsiyet yapısının oluşmasında en mühim kaynaklardandır.

Bu münasebetle Yüksek Öğretimde İlâhiyat Fakültelerinde bu dersin en verimli bir şekilde nasıl yürütülebileceği hususunun tartışılması fevkalade önemli bir husustur.

Meseleye İlâhiyat Fakülteleri açısından baktığımızda konuyu üç cihetten ele alarak tartışmaya açmak istiyoruz :

1. İslâm Tarihi dersinin İlâhiyat Fakülteleri'nde yarıyıllara veya yıllara göre dağılımı,
2. Yarıyıllara veya yıllara göre İslâm Tarihi derslerinde işlenecek konuların, anahatlarıyla belirlenmesi,

3. KONuların yarıyıllara veya yıllara göre işlenişinde metod ve usûllerde asgarî müştereklerin ortaya konulmaya çalışılması.

Şimdi sıra ile bu hususları tartışmaya açalım :

1. İlâhiyat Fakültelerinde İslâm Tarihi dersinin yarıyıllara göre dağılımına baktığımızda, birinci yarıyıl (4), ikinci yarıyıl (4), üçüncü yarıyıl (3) saat olduğunu görüyoruz.

Üç yarıyıldaki toplam (11) yarıyıl/saate ulaşan bu miktar, konuların işlenmesine yeterli gibi görünüyorsa da İslâm Tarihi'nin ilgi alanının genişliği dikkate alındığında kâfi gelmediği görülmektedir. Bilhassa anlaşılması ve tartışılması belirli bir seviyeyi gerektiren yani tenkidî-tahlilî tarzda ele alınması icâbeden konuların sür'atli bir şekilde geçilmesi öğrencide bir boşluk doğurmaktadır. Böylece mevcut programdaki ders saatleri toplamı, konuları hızlandırarak anlatacak bir zamanı bize kazandırmakla birlikte, belirli bir seviyeyi gerektiren konularda arzu edilenin verilememesi neticesini doğurmaktadır, bu tip konularda öğrencilerin kafalarında oluşacak istifhamlar yeterince aydınlatılamamaktadır.

Bu açıdan ele alındığında -şayet ders ağırlıklı bölümler oluşmayacaksa- (*) dağılımın 1., 2., 3., 4., 5., 6. yarıyıllarda (2)'şer saat olması uygun olur. Böylece genel toplam (12) yarıyıl/saat olacaktır. 7. ve 8. yarıyıllara da ikişer yarıyıl/saat olmak üzere İslâm Kurumları Tarihi eklenirse bu dağılım tamamlanmış olacaktır. Bu tabloda, genel dağılım toplamındaki cüz'î artışa karşılık, dersin, öğrencilerin belirli bir seviye kazanacağı yarıyıllara uzanması imkân dahiline girecektir. Kredi saatinde daha fazla artış teklif edilmemesinin sebebi diğer dersleri zorlamamak içindir.

Bu dağılım gözönüne alındığında 1. ve 2. sınıflarda İslâm tarihi konularının ana hatları ile özetlenmesi, 3. sınıfta ise problemleri konuların tartışılması düşünülebilir.

2. Yıllara göre İslâm Tarihi derslerinde hangi konular ele alınmalı ? Kanaatımızca bu hususu da burada tartışmak uygun olur.

Önce şu noktayı belirtmekte yarar var : Biz, İslâm Tarihi derslerinde muayyen bir konuyu ele alıp teksîfî bir şekilde derinlemesine işledikten sonra öğrencilere, "Geri kalan konuları bu usûle göre okuyup araştırın" diyebilir miyiz ? Böyle dersek, öğrenci mezun oluncaya kadar edindiği metodla derslerde ele alınmayan konulardaki eksikliğini giderebilir mi ? Halbuki biz biliyoruz ki, öğrencilerimizin, her yarıyılıda yaklaşık on çeşit dersi var; her birinden araştırma ödevleri, bibliyografya taraması, vizelerde başarıma zorunluluğu ve finaller var. Bütün bunlar öğrencilerin derslerde söylenen şeyler dışında yeni bir şey yapmalarını son derece sınırlar gibi görünmektedir. Gerçekçi olmak lâzımsa, çok az sayıdaki öğrenci öğretim elemanından aldığı metodla diğer konuları incelemeyi arzu etmekte, bunlardan da çok azı, ele alınmamış konuların sadece bir kısmını inceleyebilmektedir.

Biz, öğrencilerimizin, mezuniyetten sonra üstlenecekleri vazifeleri dikkate alarak Siyer-i Nebî'den günümüze kadar, İslâm tarihinin önemli safhaları hakkında özet de olsa, doğru bilgi edinmelerini düşünmeli değil miyiz ?

Müftülük, vaizlik, imamlık, Din Kültürü-Ahlâk Bilgisi ve Meslek Dersleri Öğretmenliği'nin İslâm tarihi genel kültürüne sahip olmayı gerektirdiği hususunda herhalde tereddüdümüz yoktur. O halde, bizim yetiştirdiğimiz öğrencilerin, sadece "Siyer-i Nebî" veya "Hulefâ-i Râşidîn" devirlerini bilmeleri yeterli olur mu ? "Emeviler, Abbasiler, Endülüs, Türk-İslâm Devletleri" konusunda (genel kültür düzeyinde de olsa) bilgilendirilmeleri gerekmez mi ?

Şayet bu yolu tercih edeceksek yıllara göre konuların dağılımı şöyle olabilir : 1. sınıfta Siyer-i Nebî ve Hulefâ-i Râşidîn Devri genişçe ele alınır. 2. sınıfta Emevîler, Abbasîler ve Endülüs hakkında özet bilgi verilir. 3. sınıfın 1. yarıyılında (5. yarıyıl) Türk-İslâm

Tarihi anahatlarıyla özetlenir, 6. yarıyılıda ise İslâm Tarihi'nin ihtilâflı konuları ele alınır.

Böylece derslerin üç yıla dağılımı ile belirli bir İslâm tarihi kültürüne dayalı ele alınabilecek konuların gençlerle rahatça konuşulup tartışılması sağlanmış olacak, yıllara göre konuların taksimiyle de İslâm Tarihi hakkında bir İlahiyatçının bilmesi zarurî olan hususlar aktarılmış olacaktır. (**)

Bütün bunları tek öğretim elemanı mı verecektir? Bu, ayrı bir mesele olmakla beraber, yeri gelmişken bu husustaki düşüncemizi de burada belirtelim : Kanaatımıza göre, İlahiyat Fakültelerinde İslâm Tarihi, üç ana bölümde ele alınmalı ve öğretim elemanları, araştırma görevliliği yıllarından itibaren bu bölümlerden birinde kendisini yetiştirmeli, o konuları öğrencilere ders olarak vermelidir : a) Siyer-i Nebî ve Hulefâ-i Râşidîn, b) Emevîler-Abbasîler-Endülüs, c) Türk-İslâm Devletleri Tarihi.

3. Bir de metod ve usûl konusunda asgarî müştereklerin konuşulması ve belirli ortak noktalara ulaşılması meselesi vardır. Herhalde bu hususu da burada tartışmak yarar getirecektir. Meseleye açıklık kazandırmak ve tartışmayı başlatmak bakımından birkaç hususu ifade edelim :

a) Öğrencilere sorumlu tutulacağı bir ana kitap ve bilgilerini genişletebilecekleri birkaç tâlî kitabın adını, senebaşında vermekte yarar vardır.

b) Harîta, şema, kroki, diyaskop-diya, video-film, kaset gibi âlet ve dokümanların, konuların daha iyi anlaşılmasında yararlı olacağını akıldan irak tutmamak gerekir. Bu hususun, imkânları geniş olan bir İlahiyat Fakültesinde hazırlanması ve oradan diğer fakültelere intikali düşünülebilir.

c) İslâm Tarihi derslerinde Arapça, Osmanlıca ve arşiv belgeleriyle, Batı dilinde yazılmış muteber eserlerden yararlanma cihetine gidilmelidir. Bu maksatla Arapça kaynaklardan, Batı dillerinde yazılmış eserlerden fotokopiler hazırlayıp öğrencileri tercüme, arşiv belgelerini çözmeye ve kaynakları kullanmaya alıştırmak uy-

gun olur.

Bu ve benzeri faaliyetler gösterilmediği takdirde Arapça kaynaklar, Osmanlıca arşiv belgeleri ve Batı dillerindeki eserler, öğrenciler için erişilmesi zor hayâl ve fanteziler olarak kalacaktır.

d) Bilhassa Siyer=i Nebî bahsindé, konulara ışık tutan âyetlerin tefsirlerden, hadislerin şerhlerden açıklanması, sebab-i nüzûl ve vürûdların tesbiti konusunda öğrencilerin yönlendirilmesi onlara İslâm Tarihi dersini sevdirecektir.

e) Eser tanıtımı yapılmalı ve kaynak eserlerden yararlanma yöntemleri öğrencilere bilfiil gösterilmeli, yalnız "İslâm Tarihi" adını taşıyan eserlerin değil, "Mucemât, Tabakat, Terâcüüm-i Ahvâl, Evâil, Fütûhât, Ensâb, Târîhu'l-Hulefâ, Düvel-i İslâmiyye, Şehir Tarihleri v.s." türündeki eserlerin de, İslâm Tarihi açısından, kaynak değerleri üzerinde durulmalıdır.

Ancak bu maddede söylenmek istenen hususun kendi içinde ayrıca tartışılması îcâbetmektedir. Yani kaynakların tanıtımı nasıl yapılacaktır ?

aa) Meselâ, bazı ders saatleri kaynak tanıtıma tahsis edilebilir. Sıra ile önemli kaynak eserlerden bazıları sınıfa götürülerek o hafta işlenen konu ile ilgili kısımdan bazı parçalar okunabilir, öğrencilerden bazılarına okutturulabilir.

bb) Öğrencileri gruplara ayırarak Fakülte kütüphanesi veya şehir kütüphanesindeki İslâm tarihi kaynaklarının tanıtılması sağlanabilir. Bu takdirde grup başkanının, yapılan çalışmayı bir rapor halinde öğretim elemanına sunması yararlı olur. Hiç kuşkusuz bu iş için her öğretim elemanının uygulayabileceği başka usûller olabilir.

f) İslâm Tarihinin çeşitli devreleriyle alâkalı -o sınıfta hangi konular işleniyorsa- ilmî makaleler ve yeni yayınlanmış araştırmaların belirlenen müfredatın genel akışını bozmayacak ölçüde tartışılması ve tanıtılması öğrencinin dikkatinin artmasına sebep olabilir ve dersi katılımı artırır.

g) İslâm tarihi konularında elde edilen doğru bil-

gilerin neye yarayacağını dînî ve millî tarih şuuru çerçevesinde öğrenciye hissettirilmesi tarihî konuların birer hikâyeler yığını olmaktan kurtarılmasını mümkün kılacaktır.

h) İslâm Tarihine meraklı bazı öğrencilerin Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarına özendirilmesi, kendileriyle ilerdeki sınıflarda da ilgilenilmesi, mezuniyet tezini bu dersten almalarını sağlayarak bu istikametteki ilk çalışmanın gerçekleştirilmesi yararlı olur. Belirli sayıda öğrencinin, araştırmacı olarak yetiştirilmesi de yüksek öğrenimin gayelerinden olduğuna göre, bu hususta yapılacak çalışmalar bu ilim dalının istikbaldeki kaderini etkileyecek mâhiyettir.

Netice olarak İslâm tarihi dersinin İlâhiyat Fakültelerinde gelişmesi ile ilgili düşüncelerimizi şöyle özetleyebiliriz :

Bu dersin (İslâm Kurumları Tarihi de dikkate alınarak) 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7. ve 8. yarıyıllara (2)'şer saat olarak yayılması. Bu takdirde toplam (16) yarıyıl/saat etmektedir. Bazı konularda derinlemesine bilgi sunma örnekleri vermekle beraber öğrencilerimize (mezuniyeti müteakip istihdam sahalarını dikkate alarak) İslâm Tarihi hakkında umumî bir kültür kazandırılması uygun olur. Öğrencilere Arapça, Osmanlıca ve Batı dillerindeki eserlerle, arşivlerden bu derste nasıl yararlanılacağını öğretilmesi, buna dair örnekler verilmesi mühim bir husustur. Fütûhat, Mucemat, Tabakat, Tarâcüm-i Ahvâl, Evâil, Ensâb, İslâm Devletleri, Halifeler ve Şehir Tarihleri dahil İslâm Tarihinin ana bölümleriyle ilgili sağlam bir kaynak malumatının kazandırılması, bilhassa Siyer-i Nebî devri için Kur'an-ı Kerîm ile hadisleri incelemenin öneminin vurgulanması, öğrencilerin bu kaynaklardan bazılarına olsun ulaşmalarının ve eserlerle tanışmalarının sağlanması, esasî kavramaları bakımından önem taşımaktadır. Bu dersin konularına ışık tutan âyet ve hadislerin çeşitli tefsir ve hadis kaynaklarından tahkikine neden lüzum görüldüğünün açıklanması ve buna dair örneklerin verilme-

si öğrencinin merakını uyandıracak ve ilgisini canlandıracaktır. Bir ana ve birkaç tâlî kitap adını sene başından itibaren vermek, öğrencinin, dersi asgarî ölçüde de olsa takibini mümkün kılacaktır. Harita, şema, kroki, di-yaskop-diya, video-film, kaset gibi âlet ve dokümanlardan yararlanılması, konuların daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. İslâm tarihi alanında İslâm dünyasında, ülkemizde ve Batı'da yayınlanan kayda değer ansiklopedi ve bunlara yazılan maddeler, makale, tez ve eserler hakkında aydınlatıcı bilgiler verilmesi, bilhassa bu alanda ilerlemeyi düşünenler için kendini yenilemenin ne derece önemli olduğunun vurgulanması öğrencinin derse olan rağbetini arttıracaktır. Öğrencilerde dînî ve millî tarih şuurunun uyandırılması bu dersin hikmeti üzerinde öğrencileri düşündürecek; yeterli sayıda öğrencinin İslâm Tarihi alanında ilmî araştırma yapacak tarzda istikbale hazırlanması, Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarına teşvik edilmesi İslâm tarihi dalında daha yararlı çalışmalar yapacak yeni elemanların ortaya çıkmasına imkân verecektir.

* * *

D İ P N O T L A R :

(*) Fakültelerimizdeki bölümlaşmenin ders ağırlıklı olması halinde, bilhassa İslâm Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Bölümünde üçüncü ve dördüncü sınıflarda İslâm tarihi dersi kendi ağırlığına uygun tarzda yer almalıdır.

(**) Şunu da ifade edelim ki, şu andaki dağılım bünyesinde burada anlatmaya çalıştığımız hususları yansıtmak oldukça zordur. Zira öğrencilerin, İslâm tarihi dersiyle karşılaştıkları ilk yılda, belirttiğimiz alanlardaki yoğun bilgileri hazmetmeleri pek kolay olmamaktadır.